

เทคโนโลยีการผลิตแตงโมอินทรีย์หลังนา:กรณีศึกษาบ้านโนนค้อทุ่ง ตำบลโพนเมืองน้อย จังหวัด
อำนาจเจริญ

Organic Water- Melon Production Technology: A Case Study of Ban Non Kaw Toong,
Amnart Charoen Province

ประเสริฐ วุฒิกัมภีร์¹ พจรจิตร์ นวลพิว² บุญชู สายธนู¹ และจำลอง กกรัมย์¹

Prasert Wuthikhamphee¹, Pajornjit Nualpiw², Boonchu Saithanou¹, Chamlong Kogram¹

บทคัดย่อ

จากการศึกษาเทคโนโลยีการผลิตแตงโมอินทรีย์หลังนาที่บ้านโนนค้อทุ่ง ตำบลโพนเมืองน้อย อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดอำนาจเจริญ ในปี 2552-2554 เนื่องจากเป็นกลุ่มเกษตรกรที่เสนอขอรับรองมาตรฐานการผลิตพืชอินทรีย์ จากกรมวิชาการเกษตร และมีค่านิยม/แนวคิดเฉพาะตัวในการจัดการการผลิตที่ได้ผลดีแตกต่างจากกลุ่มอื่นๆ ในหลายด้าน โดยปลูกแตงโมในช่วงเดือนธันวาคม-เดือนมกราคม และเก็บเกี่ยวได้ในเดือนมีนาคม ได้เก็บข้อมูลทางกายภาพ ชีวภาพ สังคม สิ่งแวดล้อมผลผลิตและค่าตอบแทน รวมทั้งเปรียบเทียบข้อมูลกับการผลิตโดยใช้สารเคมีในพื้นที่เดียวกัน พบว่า เกษตรกรบ้านโนนค้อทุ่ง สามารถผลิตแตงโมโดยอาศัยความชื้นในดินและภูมิอากาศที่เอื้ออำนวย ทำให้แตงโมเจริญเติบโตได้ดี การระบาดของโรคแมลงค่อนข้างน้อย ปลูกต่อเนื่องมาแล้วประมาณ 5 ปี การผลิตแตงโมอินทรีย์โดยใช้ปุ๋ยคอก(มูลวัว)อัตรา 300 กก./ไร่ และปุ๋ยหมักชีวภาพอัตรา 100 กก./ไร่ และฉีดพ่นป้องกันกำจัดศัตรูพืชด้วยน้ำหมักทุก 7-15 วัน และน้ำส้มควันไม้เมื่อมีการระบาดของหนอนใย/เพลี้ยอ่อน บางรายอาจโรยด้วยทรายหรือถมด้วยดิน ได้ผลผลิต 700-1,500 กก./ไร่ ผลตอบแทน 1,100-5,100 บาท/ไร่ ในขณะที่กลุ่มที่ผลิตโดยใช้สารเคมี มีการใช้ปุ๋ยรองพื้นด้วยปุ๋ยคอก/ปุ๋ยอินทรีย์อัตรา 50-100 กก./ไร่หรือไม่รองพื้น และใส่ปุ๋ยเคมี สูตร 15-15-15 อัตรา 25 กก./ไร่หว่านรอบโคนต้นในช่วงที่แตงโมเจริญเติบโตได้ประมาณ 1 เดือน และป้องกันกำจัดศัตรูพืชโดยอาจหยอดกันหลุมด้วยสารคาร์โบฟูราน และฉีดพ่นด้วยสารโคโตซาน/เมโทรมิล เมื่อมีการระบาดของหนอนหรือเพลี้ยอ่อน ได้ผลผลิต 800-1200 กก./ไร่ ผลตอบแทน (-) 255-975 บาท/ไร่ การผลิตแบบอินทรีย์ปลูกซ้ำแปลงเดิมได้ในปีถัดไปโดยไม่มีปัญหาโรคแมลง แต่การปลูกแบบการใช้สารเคมีซ้ำแปลงเดิมไม่ได้

คำสำคัญ:แตงโมอินทรีย์, ระบบปลูกพืชหลังนา

¹สำนักงานวิจัยและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 4 อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดอุบลราชธานี 34000

²ศูนย์วิจัยและพัฒนาการเกษตรอำนาจเจริญ สำนักงานวิจัยและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 4อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดอำนาจเจริญ 37000

¹Office of Agricultural Research and Development Region 4, Ubon Ratchathani, Department of Agriculture, Ministry of Agriculture and Cooperative. Phone and Fax : 0-4520-2190 , 0-4520-2193 , Email: oard4@hotmail.com, prasert49@gmail.com

²Amnart Charoen Agricultural Research and Development Centre, ¹Office of Agricultural Research and Development Region 4, Department of Agriculture, Ministry of Agriculture and Cooperative, Phone and Fax : 08-1155-3221, Email : ubonsca@hotmail.com

Abstract

Organic water-melon production in Ban Non Kaw Toong, Tambol Pon Muang Noi, Amphoe Hua Ta Pan, Amnart Charoen Province, was differed from other areas. The farmer group of this study aimed to receive the organic standard certification from Department of Agriculture. Water-melon was grown in paddy fields, after rice harvesting, in December-January, using only soil moisture content, and then they were harvested in March. This cropping system has been conducted more than 5 years, without any problem of disease and insect pests. This production technology resulted in 700-1,500 kg of yields per rai, and 1,100-5,100 Baths of profit per rai. Whereas, a conventional production technology could receive about 800-1,200 kg of yield per rai, but returned only (-) 255-975 Bahts of profit per rai.

Keywords: Organic water-melon, After rice cropping system

บทนำ

แตงโมเป็นผลไม้รสหวานอมเปรี้ยวที่ทำให้ผู้รับประทานรู้สึกสดชื่น และนิยมรับประทานกันทุกเพศทุกวัย โดยเฉพาะในช่วงที่มีอากาศร้อน แต่เป็นที่ทราบกันดีว่าแตงโมเป็นผลไม้ที่มีการปนเปื้อนของสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชสูงและอาจมีการฉีดยาหรือสารให้ความหวานหรือน้ำตาลทราย เพื่อให้สีสวยและมีรสหวานทำให้ผู้บริโภคจำนวนไม่น้อยยังคงเว้นที่จะซื้อแตงโมมารับประทาน ซึ่งจากการสำรวจของกรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ (มานิต, 2533) ได้เก็บตัวอย่างแตงโมจากแหล่งขายในกรุงเทพฯ 20 ตัวอย่าง โดยมีแหล่งปลูกมาจากจังหวัดต่างๆ ได้แก่ กาญจนบุรี กำแพงเพชร นครราชสีมา นครสวรรค์ ยโสธร สกลนคร สระแก้ว สุโขทัย สุพรรณบุรี หนองคาย และอยุธยา มาตรวจสารพิษตกค้าง ปรากฏว่าไม่พบวัตถุให้ความหวานทางน้ำตาลหรือน้ำตาลทรายเพื่อเพิ่มความหวานและไม่มีการใช้สีสังเคราะห์เพื่อให้สีสวยสด แต่เมื่อวิเคราะห์หึ่งเปลือก ได้ตรวจพบสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช จำนวน 14 ตัวอย่าง ตรวจพบ methomyl 3 ตัวอย่าง ปริมาณต่ำกว่ามาตรฐาน และสารที่ไม่มีมาตรฐานกำหนด 3 ชนิด ได้แก่ cypermethin 13 ตัวอย่าง chlopirifos 2 ตัวอย่าง และ bifenthin 1 ตัวอย่าง ปริมาณที่ตรวจพบเมื่อคำนวณปริมาณที่ได้รับต่อคนต่อวันพบว่า จะได้รับสารทุกชนิดต่ำกว่าค่าปลอดภัยที่องค์การอนามัยโลกได้กำหนดไว้ แตงโมมีน้ำตาลทั้งหมดร้อยละ 6.81-9.36 โดยมีน้ำตาลฟรุคโตส ร้อยละ 3.04-4.16 น้ำตาลกลูโคส ร้อยละ 1.35-2.65 น้ำตาลซูโครสร้อยละ 1.47-4.68 การติ่มน้ำแตงโมจึงบรรเทาอาการไข้ คอแห้ง และรักษาแผลในปากและขับปัสสาวะ โดยทั่วไปสามารถปลูกแตงโมได้ตลอดปี และจำเป็นต้องใช้ปุ๋ยเคมีและสารป้องกันกำจัดศัตรูพืชในปริมาณสูง เนื่องจากแตงโมมีโรคและแมลงที่สำคัญหลายชนิด แต่เกษตรกรกลุ่มที่ผลิตพืชอินทรีย์ได้พยายามพัฒนาหาวิธีการผลิตแตงโมอินทรีย์ที่ได้ผลดีโดยปลูกหลังนาไม่มีการรดน้ำ จึงเป็นภูมิปัญญาที่พัฒนาสู่เทคโนโลยีที่สมควรติดตามศึกษาเพื่อจะได้ไปปรับใช้และขยายผลในพื้นที่อื่นต่อไป

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาเทคโนโลยีการปลูกแตงโมอินทรีย์รวมทั้งกรรมวิธีอื่นๆที่ปลูกหลังนาในพื้นที่บ้านโนนค้อทุ่ง ตำบลโพน เมืองน้อย อำเภอน้ำหนาว จังหวัดอำนาจเจริญ

วิธีการศึกษา

ติดตามศึกษาการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนโนนค้อทุ่ง หมู่ที่ 5 และเกษตรกรข้างเคียง บ้านโนนค้อทุ่ง ตำบลโพธิ์เมืองน้อย อำเภอหัวตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ ด้านการผลิตแตงโมอินทรีย์หลังนาอย่างต่อเนื่องเป็นกรณีพิเศษ ภายหลังจากที่ได้ตรวจรับรองการผลิตพืชอินทรีย์ประจำปีแล้ว รวมทั้งศึกษาระบบการผลิตแตงโมของเกษตรกรข้างเคียงร่วมด้วย ระยะเวลาดำเนินงานตั้งแต่เดือนมกราคม 2552 - มีนาคม 2554 โดยวิธีการประเมินชุมชนแบบเร่งด่วน (RRA) และสัมภาษณ์เก็บข้อมูลพื้นฐานเกษตรกรในกลุ่มทุกรายที่เสนอขอรับรองมาตรฐานการผลิตแตงโมอินทรีย์หลังนา จำนวน 16 ราย ในปี 2552-2553 และสัมภาษณ์เชิงโครงสร้างเกษตรกรผู้นำ 5 ราย ในปี 2554 แล้วสรุปประมวลข้อมูลทั้งทางกายภาพ ชีวภาพ สังคมสิ่งแวดล้อม และข้อมูลทางเศรษฐศาสตร์

ผลการศึกษา

1. ลักษณะสภาพพื้นที่บ้านโนนค้อทุ่ง บ้านโนนค้อทุ่ง เป็นเขตพื้นที่ลุ่มอยู่ใกล้แนวสายเกลือใต้ดิน เกษตรกรส่วนใหญ่ทำนาเป็นหลัก น้ำใต้ดินประมาณ 1.5-2.0 เมตร ดินชั้นล่างเป็นดินลูกรังสีน้ำตาลแดงหรือดินดานเก็บน้ำได้ดี ดินนาชั้นบนเป็นดินทรายปนร่วน-ร่วนปนทรายอินทรีย์วัตถุค่อนข้างต่ำ มีความลึกของชั้นดินประมาณ 50-70 เซนติเมตร ในฤดูฝนมีน้ำหลากทุ่ง แต่ไม่ท่วมถึงชุมชน เกษตรกรทำคันนาค่อนข้างใหญ่(กว้างและสูงประมาณ 0.8 - 1.0 เมตร) และมีการปลูกมะม่วงบนคันนา รวมทั้งปล่อยให้ไม้ป่าตระกูลยางเจริญเติบโตอยู่เป็นหย่อมๆหรือบางส่วนจะมีต้นเสี้ยวเจริญอยู่ด้วย

2. สภาพทางเศรษฐกิจและสังคม ชุมชนบ้านโนนค้อทุ่ง มีประชากรประมาณ 200 ครัวเรือน เฉพาะกลุ่มที่เป็นเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ไทย(มกท.)มีสมาชิกกลุ่มประมาณ 25 ครัวเรือน โดยเชื่อมโยงกับกลุ่มกุดชุม จังหวัดยโสธร ใช้ชื่อกลุ่ม “ข้าวคุณค่าชาวนาคุณธรรม” โดยมีศูนย์กลางหลักอยู่ที่วัดสวนธรรมร่วมใจ อำเภอป่าดัว จังหวัดยโสธร ที่มีการผลิตข้าวอินทรีย์เป็นหลัก รายได้หลักของประชากรในชุมชนมาจากการทำนาและปลูกพืชในฤดูแล้งเป็นอาชีพเสริม โดยเฉพาะแตงโมหลังนาที่ขอรับรองมาตรฐานการผลิตพืชอินทรีย์มาตรฐานประเทศไทย ของกรมวิชาการเกษตร ปีหนึ่งๆ พื้นที่การผลิตประมาณ 60-70 ไร่ ผลิตแตงโมได้ประมาณ 60 ตัน/ปี มีมูลค่ารวมประมาณ 250,000 บาท ชายและแจกญาติพี่น้องกินบางส่วน เครือข่ายเกษตรอินทรีย์มีขบวนการกลุ่มที่เหนียวแน่นมีที่ทำการรวมกันทำตลาดของตนเอง มีโรงสีขนาดเล็กลงแขกทำกิจกรรมทางการเกษตรด้วยกัน ชาวบ้านมีความสัมพันธ์อันดีกับกลุ่มฯและได้ทำตามบ้างเช่นการลดการใช้สารเคมีลงในการปลูกแตงโมและใช้ปุ๋ยอินทรีย์ การผลิตแตงโมในพื้นที่นั้นนอกจากกลุ่มอินทรีย์แล้ว ยังมีเกษตรกรรายอื่นที่ผลิตทั้งแบบผสมผสานอินทรีย์-เคมี เต็มรูปแบบ

3. กระบวนการผลิตแตงโมอินทรีย์หลังนา จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูล พบว่าเกษตรกรมีการผลิตแตงโมใน 3 รูปแบบ กระจายตัวอยู่ในพื้นที่ที่บ้านโนนค้อทุ่ง ได้แก่ ผลิตแบบอินทรีย์ ผสมผสานอินทรีย์และปุ๋ยเคมีลดการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดแมลงและใช้ทั้งปุ๋ยเคมีกับสารเคมีป้องกันกำจัดโรคแมลง ได้พบว่ามีนายบุญมา เวฬุวนารักษ์ เป็นเกษตรกรรายหนึ่งที่มีภูมิปัญญาสืบทอดองค์ความรู้มาจากบ้านคำเกิด อำเภอป่าดัว จังหวัดยโสธร แต่นายบุญมา ยังมีการใช้ปุ๋ยเคมีร่วมกับปุ๋ยเคมีและใช้โคโตซานทดแทนการใช้สารป้องกันกำจัดแมลง ซึ่งในปี 2554 ปลูกแตงโม 27 ไร่ และปลูกพืชผักชนิดอื่นด้วย การผลิตแตงโมรูปแบบต่างๆ มีข้อดีข้อเสียที่แตกต่างกันโดยกระบวนการที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

3.1 การเลือกช่วงเวลาปลูกเกษตรกรเลือกช่วงเวลาปลูกตั้งแต่ปลายเดือนธันวาคม-มกราคมของทุกปี แต่นิยมปลูกในเดือนธันวาคม โดยเฉพาะกลุ่มอินทรีย์ แต่กลุ่มที่ปลูกแบบผสมผสานอินทรีย์-เคมี จะปลูกให้เหลื่อมเวลา กัน เพื่อทะเลาะให้ได้ผลผลิตขายไปหลายครั้ง ซึ่งแตงโมที่ปลูกในช่วงเวลาดังกล่าวจะทยอยเก็บขาย

ได้ในเดือนมีนาคม ช่วงนี้จะขายได้ราคาดี แต่อย่างไรก็ดี นายอดุลย์ โคลนพันธุ์ ให้เหตุผลในการพิจารณาช่วงเวลาปลูกให้พิจารณาที่ความชื้นของดินประมาณ 70% หากดินชื้นแฉะมากกว่านี้เมล็ดแตงโมจะเน่าตายก่อน เกษตรกรไม่มีการรดน้ำและไม่ต้องการน้ำฝนเพราะจะทำให้ผลแตก

3.2 การเตรียมดินและพื้นที่ปลูก เมื่อดินหมาดมีความชื้นที่เหมาะสมพร้อมปลูก(ไม่มีน้ำขังและไม่ชื้นแฉะ) ไถตะตากดินไว้ก่อนโดยไถกลบตอซังพร้อมฉีดพ่นน้ำหมัก(ผสมได้หลายชนิดตามที่มีใช้อยู่เดิม) ใช้เวลาประมาณ 2-3 สัปดาห์ตามสภาพพื้นที่ เมื่อดินมีความชื้นที่ 70% ใช้จอบหมุน คราดหรือไถอื่นๆ พรวนดินพร้อมกับหว่านปุ๋ยหมักตามแนวร่องปลูกแตงโม พรวนกลบปุ๋ยลงดินเป็นปุ๋ยรองพื้น ปุ๋ยหมักอัตรา100-150 กก./ไร่ ปุ๋ยเคมี 15-15-15 อัตรา 25 กก./ไร่แล้วหยอดเมล็ดลงปลูกตามแนวร่องในวันเดียวกันให้เสร็จ เกษตรกรมีพื้นที่ปลูกรายละเอียด 5-25 ไร่

3.3 พันธุ์และการเตรียมเมล็ดพันธุ์ก่อนปลูก พันธุ์ที่เกษตรกรปลูกได้แก่ กิณนรี จินตราแก้ว ฉัตรชัย และ ช้างดำ ซึ่งพันธุ์ช้างดำจะเปลือกหนาไม่แตกง่ายโดยเฉพาะเมื่อมีฝนตก เมล็ดพันธุ์ส่วนใหญ่เป็นพันธุ์ไฮบริด (hybrid) และมีบางรายที่ใช้พันธุ์รวม ซึ่งมีการปะปนกันหลากหลายพันธุ์ในแปลงเดียวกันขายไม่ได้ราคา ต้องมีการแช่เมล็ดพันธุ์และบ่มไว้ก่อนปลูก 1 คืน

3.4 วิธีการปลูกและระยะปลูก การหยอดเมล็ดต้องใช้นิ้วจิ้มลงดินให้ลึกประมาณ 2 นิ้ว/ซ่อนิ้วแล้วกลบปิดหลุม อัตราหลุมละ 4-5 เมล็ด ระยะห่างระหว่างต้น ประมาณ 1 เมตร ระยะแถว 1.5 เมตร แต่เกษตรกรบางรายปลูกให้ถี่ไว้เผื่อตายแล้วมีการถอนแยกอีกครั้งหนึ่ง

3.5 การดูแลรักษาและป้องกันกำจัดศัตรูพืช เมื่อแตงโมแตกใบที่ 5 จะมีการใส่ปุ๋ยเพิ่มในกลุ่มที่ใช้ปุ๋ยเคมี 1 กำมือ/หลุมแต่กลุ่มอินทรีย์จะฉีดพ่นน้ำหมักใบ อาทิน้ำหมักผักบั้ง ถ้าหากมีแมลงเต่าทองและ/หรือ หนอนใยระบาด จะมีการใช้น้ำหมักยาสูบฉีดพ่น (กลุ่มผสมผสานอินทรีย์-เคมี) หรือผสมน้ำส้มควันไม้ อัตรา 1 แก้วต่อน้ำหมัก10 ลิตร ต้องระวังขณะต้นยังอ่อนอยู่ ต้องใช้น้ำหมักสมุนไพร จาก ข่าแก่ ใบสะเดา เถาว์ บอระเพ็ด และกลอย เป็นต้น ส่วนใหญ่เกษตรกรตัดผลแรกทิ้งเนื่องจากจะมีรูปทรงไม่ดีเพราะเป็นแหล่งหนอนแมลงเข้าเจาะผล กลุ่มที่ใช้สารเคมีจะมีการใช้สารคาร์โบฟูราน(ฟูราดาน) รองพื้นในดินและใช้เมทโรนิล(แลนเนท)ฉีดพ่นกำจัดหนอน หากพบเพลี้ยอ่อนระบาดเกษตรกรกลุ่มอินทรีย์ใช้วิธีการโรยทรายใส่ และฉีดพ่นน้ำหมักสมุนไพรป้องกันต้นที่ยังไม่มีการระบาด หากน้ำค้างมาก ฝนตกแตงโมจะใบไหม้ที่เกิดจากการทำลายของรา น้ำค้าง และหากพบเส้นดินมาเจาะผลใกล้สุกใช้ไม้หรือพลาสติกรองให้ผลแตงโมให้พื้นผิวดิน

3.6 การเก็บเกี่ยวผลผลิตและผลตอบแทน กลุ่มที่ผลิตทางเคมีรวมทั้งผสมผสานอาจเก็บเกี่ยวแตงโมประมาณ 65-70 วัน ได้ผลผลิตเฉลี่ย 800-1,200 กก./ไร่ ส่วนกลุ่มอินทรีย์อายุการเก็บเกี่ยวจะช้ากว่าประมาณ 1 สัปดาห์ ได้ผลผลิตเฉลี่ย 700-1,500 กก./ไร่ กลุ่มใช้สารเคมีขายได้ราคากิโลกรัมละ 3-4 บาท กลุ่มอินทรีย์ขายได้ราคากิโลกรัมละ 4-5 บาท ค่าใช้จ่ายกลุ่มเคมี 2,625 บาท/ไร่ กลุ่มอินทรีย์ 2,400 บาท/ไร่ ผลตอบแทนกลุ่มใช้สารเคมีได้รับ (-)255-975 บาท/ไร่กลุ่มอินทรีย์ได้รับ 1,100-5,100 บาท/ไร่

วิจารณ์และสรุปผล

ผลผลิตที่ได้มีความใกล้เคียงกันในเกษตรกรแต่ละกลุ่มถั่วเฉลี่ยไร่ละ 1ตัน แต่แตกต่างกันที่ราคาขายและค่าใช้จ่าย ทำให้กลุ่มที่ผลิตแบบใช้สารเคมีได้ผลตอบแทนต่อไร่ร้อยละน้อยกว่า และการระบาดของโรคและแมลงไม่แตกต่างกัน เนื่องจากภูมิอากาศเอื้ออำนวย แต่เกษตรกรจะได้ผลผลิตสูงขึ้นถ้ามีการเอาใจใส่ดูแลใกล้ชิด และการผลิตแบบอินทรีย์สามารถปลูกซ้ำแปลงได้ในปีต่อไป การใช้สภาพแวดล้อมที่เหมาะสมในการผลิตพืช นับเป็นภูมิปัญญาที่ชาญฉลาดอีกประการหนึ่งของเกษตรกรบ้านโนนค้อทุ่ง ดินที่ร่วนซุย-ฟูเป็นการลดการระเหยน้ำใต้ดินลงส่วนหนึ่ง สภาพเช่นนี้เหมาะสมกับแตงโมที่ถิ่นกำเนิดมาจากพืชทะเลทรายคาเลฮารี (วิทิต,

2527) ประกอบกับที่แต่งโมมีรากหยั่งลึกและปลูกในพื้นที่ที่มีน้ำใต้ดินตื้น (ประมาณ1-1.5 เมตร)จึงปลูกแต่งโมได้ผลดี

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณเกษตรกรกรบ้านโนนค้อทุ่งและกลุ่มวิสาหกิจชุมชนร่วมใจโนนค้อทุ่ง ตำบลโพนเมืองน้อย อำเภอน้ำหนาว จังหวัดอำนาจเจริญที่ให้ข้อมูลรายละเอียดการปลูกแต่งโมในพื้นที่ และขอขอบคุณนักศึกษาฝึกงานจากวิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีอุบลราชธานี ที่ร่วมช่วยในการลงพื้นที่สัมภาษณ์เก็บข้อมูลและพิมพ์ต้นฉบับบางส่วน

เอกสารอ้างอิง

มานิต ธีระตันติกานนท์. 2553. แต่งโมผลไม้ปลอดภัยมีประโยชน์. www.vcharkarn.com/varticle/40390.

22 กุมภาพันธ์ 2553.

วิจิต วัฒนวิบูล.2527.ราชาผลไม้ในฤดูร้อน แต่งโม. นิตยสารหมอชาวบ้าน60(4)...

. <http://www.doctor.or.th/node/6739>.1 เมษายน 2527.

อดุลย์ โคลนพันธ์. 2553. ข้าวอินทรีย์(ข้าวคุณธรรม)แต่งโมอินทรีย์ของดี จ.อำนาจเจริญ.

www.rakbankert.com/agriculture/open.php. 3 มีนาคม 2554.